

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.109>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СТАТЕВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Пчеліна О.В.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства
Харківського національного університету внутрішніх справ,
ORCID: 0000-0003-0224-1767

Пчелін В.Б.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування
Харківського національного університету внутрішніх справ,
ORCID: 0000-0001-9540-9084

Пчеліна О.В., Пчелін В.Б. Особливості проведення огляду під час розслідування статевих кримінальних правопорушень.

Наголошено, що під час формування методики розслідування статевих кримінальних правопорушень обов'язково потрібно висвітлювати процесуальні та тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Обґрунтовано необхідність виокремлення й характеристики особливостей проведення огляду під час розслідування статевих кримінальних правопорушень. Розкрито значення огляду під час розслідування статевих кримінальних правопорушень. Встановлено, що особливості проведення огляду під час досудового розслідування статевих кримінальних правопорушень зумовлюються, по-перше, процесуальним порядком проведення огляду, по-друге, властивими досліджуваній категорії протиправних діянь закономірностями їх вчинення та слідоутворення. Зазначено, що процесуальний порядок проведення огляду під час досудового розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень визначений у ч. 3 ст. 214, ст. ст. 223, 233, 237–239, 615 КПК України. З'ясовано, що основними завданнями огляду під час розслідування статевих кримінальних правопорушень є: пошук слідів біологічного походження, які могли бути залишені правопорушником і можуть згодом стати об'єктами його ідентифікації, виявлення технічних засобів фіксації дій сексуального характеру й їх трансляції, виявлення порнографічної продукції, чорнових записів і т. п. Сформовано криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення огляду з урахуванням виду розслідуваного кримінального правопорушення, специфіки слідової картини, виду огляду та етапу його проведення. Визначено особливості огляду ділянки місцевості, яке є місцем події; приміщення, яке є місцем

події; речей і документів (одягу та взуття потерпілої особи та підозрюваного, записних книг, фотографій і відеозаписів, комп'ютерів, мобільних телефонів і т. п.). З'ясовано специфіку тактики огляду інформаційних і телекомунікаційних систем, комп'ютерної техніки та засобів із функцією телефону, які використовувалися як засоби підготовки, безпосереднього вчинення та приховування статевих кримінальних правопорушень.

Ключові слова: досудове розслідування, статеві кримінальні правопорушення, слідча (розшукова) дія, огляд, тактика огляду, криміналістичні рекомендації.

Pchelina O.V., Pchelin V.B. Peculiarities of conducting an examination during the investigation of sexual criminal offenses.

It has been emphasized that during the formation of the methodology of the investigation of sexual criminal offenses, it is necessary to highlight the procedural and tactical features of conducting individual investigative (search) actions. The necessity of distinguishing and characterizing the peculiarities of conducting an examination during the investigation of sexual criminal offenses has been substantiated. The importance of examination during the investigation of sexual criminal offenses has been revealed. It has been noted that the procedural procedure for conducting an examination during a pre-trial investigation of the investigated category of criminal offenses is defined in Part 3 of Art. 214, Art. Art. 223, 233, 237–239, 615 of the Criminal Procedure Code of Ukraine. It has been found that the main tasks of the review during the investigation of sexual criminal offenses are: the search for traces of biological origin that could have been left by the offender and may later become objects of his identification, the detection of technical means of recording sexual acts and their

broadcast, the detection of pornographic products, draft records, etc. Forensic recommendations on the tactics of conducting an examination have been formed, taking into account the type of criminal offense under investigation, the specifics of the trace picture, the type of examination and the stage of its conduct. It has been determined the peculiarities of the inspection of the area, which is the place of the event; the premises, which is the place of the event; things and documents (clothes and shoes of the victim and the suspect, notebooks, photos and videos, computers, mobile phones, etc.). The specifics of the review tactics of information and telecommunication systems, computer equipment and devices with a telephone function, which were used as means of preparation, direct commission and concealment of sexual criminal offenses, have been clarified.

Key words: pretrial investigation, sexual criminal offenses, investigative (search) action, examination, review tactics, forensic recommendations.

Постановка проблеми. «Збирання та перевірка доказів під час досудового розслідування займає чільне місце в правозастосовній діяльності слідчого. Водночас процес доказування тісно пов'язаний з інститутом слідчих (розшукових) дій, адже ця діяльність є не лише засобом збирання, перевірки та оцінки доказів, але й виступає ключовим елементом для прийняття процесуальних рішень у кримінальному провадженні. Від якості проведення слідчих (розшукових) дій та дотримання їх процесуального порядку залежить дальший успіх досудового розслідування» [1, с. 240]. У зв'язку з чим, формуючи окрему криміналістичну методику, в тому числі методику розслідування статевих кримінальних правопорушень, обов'язково потрібно висвітлювати процесуальні та тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій. У цьому контексті вбачається актуальним питання про визначення особливостей проведення огляду під час розслідування виокремленої категорії протиправних діянь.

Стан опрацювання проблематики. Питання формування та вдосконалення методик розслідування кримінальних правопорушень, зокрема, проти статевої свободи та статевої недоторканності, часто досліджуються на сторінках фахової літератури. Наприклад, чималу увагу названій проблематиці приділяють: Д.П. Біленчук, Л.В. Дмитрієва, А.В. Журавель, В.О. Мальярова, К.Ю. Назаренко, Г.Ю. Нікітіна-Дудікова, В. Нуджейдат, Д.Г. Паляничко, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько й інші. Проте, не дивлячись на вагомий внесок названих учених у вирішення важливих теоретичних і практичних проблем, пов'язаних з розслідуванням окресленої категорії

кримінальних правопорушень, велика кількість питань залишається не вирішеними чи малодослідженими. При цьому така ситуація зумовлюється постійною видозміною як механізму вчинення цих протиправних діянь, так і кримінального процесуального законодавства. Крім того, під впливом інноваційних процесів зазнають змін і усталені підходи до визначення тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема, огляду.

Метою статті є визначення особливостей проведення огляду під час розслідування статевих злочинів з урахуванням специфіки механізму вчинення цих діянь, вимог кримінального процесуального законодавства і криміналістичних рекомендацій до тактики допиту.

Виклад основного матеріалу. «Головна мета огляду – дослідження обстановки місця події, виявлення й фіксація слідів події та встановлення її механізму. Огляд місця події є невідкладною зазвичай початковою та незамінною слідчою дією. За її результатами отримуються не лише докази, але визначається й дальший хід розслідування, необхідність проведення інших слідчих дій. Хід огляду місця події фіксується в протоколі, а також за допомогою фото-, відеотехніки, за результатами використання яких виготовляються певні додатки до протоколу» [1, с. 244]. Процесуальний порядок проведення огляду під час досудового розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень визначений у ч. 3 ст. 214, ст. ст. 223, 233, 237–239, 615 КПК України [2]. Криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення огляду формуються з урахуванням виду розслідуваного кримінального правопорушення, специфіки слідової картини, виду огляду та етапу його проведення.

Щодо огляду під час досудового розслідування статевих кримінальних правопорушень, його основними завданнями є «пошук слідів біологічного походження, які могли бути залишені правопорушником і можуть згодом стати об'єктами його ідентифікації» [3, с. 407], виявлення технічних засобів фіксації дій сексуального характеру й їх трансляції, виявлення порнографічної продукції, чорнових записів і т. п. При цьому завдання й особливості огляду залежать від об'єкту огляду.

Приміром, під час огляду ділянки місцевості, яке є місцем події, вирішуються такі завдання: «встановлюється факт орієнтування потерпілої в обстановці місця події відповідно до попередньо заявлених обставин вчиненого сексуального насильства; встановлюється місце нападу, а також місце очікування (підстерігання) злочинцем потерпілої та шлях її переслідування (якщо воно було); встановлюються ознаки обстановки, які відповідають характеру події, наприклад, сліди боротьби (зім'ята трава, порушення поверхового

шару ґрунту, зламані кущі тощо); виявляються сліди злочинця і потерпілої особи, що вказують на їх перебування там разом (сліди взуття, загублені предмети тощо); виявляються сліди злочинця на місці очікування жертви (сліди взуття, транспортних засобів, недопалки сигарет, залишки їжі, обгортки від цукерок, залишки насіння тощо); виявляються речі зі слідами біологічного походження, що вказують на ознаки сексуального насильства (крові, сперми); визначаються сліди (мікрочастинки), які могли залишитися на одязі і взутті злочинця в результаті його знаходження на даному місці; відбираються зразки ґрунту і рослинності, мікрочастинки яких могли залишитися на одязі і взутті злочинця; встановлюється ймовірна можливість бачити подію або чути її кимось із людей (наприклад, якщо потерпіла кричала і кликала на допомогу) з урахуванням часу, особливостей зазначеного місця та прилеглої території; встановлюється ймовірність знаходження поблизу місця події камер відеоспостереження і потрапляння в їх поле зору події злочину» [4, с. 141]. Крім того, якщо правопорушення вчинено на відкритій місцевості, тоді потрібно зафіксувати в протоколі огляду і в плані до нього «віддаленість місця події від житлових будівель або тих місць, де в момент події могли бути люди, також слід зазначити, чи було освітлене те місце, де скоєно зґвалтування» [5, с. 321].

Під час огляду приміщення, яке є місцем події, звертається увага на обстановку, наявність слідів опору, а також слідів сперми, крові, вагінального вмісту, пошкоджених предметів жіночої білизни тощо. Такі сліди можуть бути виявлені на поверхні, де вчинялися насильницькі статеві зносини, а також на хустках, рушниках і тому подібних речах [4, с. 146].

Також під час досудового розслідування названих кримінальних правопорушень оглядаються речі та документи, зокрема, мова йде про одяг і взуття потерпілої особи та підозрюваного, записні книги, фотографії та відеозаписи, комп'ютери, мобільні телефони і т. п. Наприклад, у кримінальному провадженні № 12021262020000581 було проведено «огляд записника зеленого кольору, на лицьовій стороні якого наявний напис «Leopolis». Результати огляду зафіксовано в протоколі огляду предметів від 06.04.2021 та таблиці ілюстрацій до нього. Оглядом встановлено, що зошит вівся з обох сторін. Тут зазначені дати, ініціали або імена з прізвищами жіночого роду, цифри та суми (поряд з деякими зазначено слово «штраф» та короткий опис причин їх накладення), вартість оплати послуг таксі, назви лікуючих засобів (дифлюзол, гінезол), написи щодо різновидів елементів сексуальних актів (типу «кунілінгус», мин, мен), використання контрацептивів та слова «залёт» (поряд з деякими ініціалами та

іменами жіночого роду). При цьому, деякі написи обведені барвником червоного кольору. Як можна прослідкувати в ході огляду, червоним кольором обведені імена або перші їх літери, які до цього не фіксувались у написах та з'являються в зошиті вперше. Початковою датою, що зазначена в зошиті і з якої починається його введення є дата 02.09.04, а останньою датою – 15.08.08 (також остання сторінка під № 16 налічує 5 записів, які перекреслені та поряд наявний рукописний напис: «учтено в новий»). У записнику на аркушах наявні рукописні написи із зазначенням жіночих імен та грошових сум та дат. Також цим протоколом оглянуто ще один записник рожевого кольору на передній частині якого наявний напис «Щоденник» та наявне зображення жінки. У верхній частині записника наявний рукописний напис «Головна 283 Б». Оглядом встановлено, що починаючи зі сторінки № 3 до сторінки № 25, на кожній зі сторінок зазначено окремий місяць та рік, по хронології, починаючи з серпня 2008 року та закінчуючи березнем 2012 року» [6].

Під час проведення огляду одягу звертається увага на його цілісність, наявність на ньому слідів біологічного походження, мікронашарувань ґрунту чи рослинності. Одяг «потрібно ретельно оглянути із зовнішнього та внутрішнього боку: кишені, манжети, застібки, шви, навіть якщо під час огляду не виявлено нічого зовово і суттєво наявного, але є підстави передбачати, що на одязі є якісь сліди, попередньо упакувавши (для цього його розкладають на папері й, перекладаючи ним, згортають у рулон). Мікрочастинки вилучають окремо, якщо є побоювання, що під час транспортування тощо вони можуть бути загублені чи пошкоджені. Упакування забезпечує ізоляцію предметів від зовнішнього впливу. Від правильної організації та проведення огляду місця події під час розслідування зґвалтування залежить подальший хід розслідування в цілому» [5, с. 321].

Враховуючи, що науково-технічний прогрес пронизує всі сфери сучасного суспільного життя, не можна залишати поза увагою той факт, що злочинці активно в своїй кримінальній протиправній діяльності користуються інформаційними та телекомунікаційними системами, комп'ютерною технікою та засобами із функцією телефону. У цьому контексті важливо вказати, що в разі використання названих об'єктів як засобів підготовки, безпосереднього вчинення та приховування статевих кримінальних правопорушень, такі об'єкти потрібно оглянути. Такий огляд проводиться із залученням в якості спеціаліста фахівця в галузі комп'ютерної техніки й інформаційних технологій. Наприклад, розслідуючи зґвалтування малолітніх та неповнолітніх осіб, слідчим було проведено: «огляд мобільного телефону марки TECNO синьо-чорного кольору за

присутності ОСОБА_77, яка здійснила розблокування телефону (т. 2, а. с. 179–189); огляд фото та відеозображення порнографічного характеру, які були вилучені з мобільного телефону ОСОБА_77 та на яких зображено статевий акт, що відбувався між неповнолітньою потерпілою ОСОБА_23 та обвинуваченим ОСОБА_19 (т. 2, а. с. 193–199); огляд мобільного телефону марки «Apple Iphone» з IMEI НОМЕР_2 та встановленою сім-картою оператора мобільного зв'язку ПрАТ «ВФ Україна», в ході якого було знайдено велику кількість зображень та відео із оголеними особами жіночої статі, месенджери (Telegram та Вайбер) та мобільний додаток (Фейсбук), де авторизовано обліковий запис користувача «ОСОБА_82» (т. 3, а. с. 18–35); огляд системного блоку, вилученого під час обшуку за місцем проживання ОСОБА_19 (т. 3, а. с. 36–42); огляд телефонної книги ОСОБА_19, яким встановлено фотозображення оголених жінок, зокрема ОСОБА_83, ОСОБА_84, Дити ОСОБА_24, Дити ОСОБА_22, ОСОБА_144, ОСОБА_85, ОСОБА_86, ОСОБА_87, ОСОБА_88, ОСОБА_89, ОСОБА_145, ОСОБА_146, ОСОБА_24, ОСОБА_147, ОСОБА_90, ОСОБА_148, ОСОБА_149, ОСОБА_150, ОСОБА_91, ОСОБА_92, ОСОБА_93, ОСОБА_94 тощо. Крім того, оглянуто переписки з неповнолітніми ОСОБА_95 та ОСОБА_96 (т. 3 а. с. 172–213)» [6].

Під час огляду засобів комп'ютерної техніки слід з'ясувати та зафіксувати в протоколі огляду та за допомогою технічних засобів «розташування робочих механізмів ЕОМ та периферійних пристроїв відносно один одного на момент огляду; тип, марку, конфігурацію, колір, заводський та за наявності інвентарний номер системного блоку й кожного периферійного пристрою, що входить до нього у комплекті; тип, колір та індивідуальні особливості кожного з'єднувального та електропостачального проводу; стан ЕОМ на момент огляду (чи підключений до електропостачання); зміст інформації на моніторі; технічний стан (зовнішній стан корпусів, комплектність, працездатність пристроїв); тип джерела електропостачання, його тактико-технічні характеристики й технічний стан; зміни, не передбачені стандартами конструкції ЕОМ». При огляді мобільного терміналу, на якому встановлена ОС Android і заблоковані права адміністратора, потрібно встановити «його стан, можливість доступу, виробника, тип операційної системи, всі можливі ідентифікатори терміналу (IP, MAC, MEID, IMEI) та SIM картки (IMSI); вимкнути служби WiFi, Hotspot, Bluetooth, термінал перевести у режим польоту, відключити перехід у режим сну, відслідковувати достатність заряду акумулятору; у налаштуваннях терміналу увімкнути режим розробника, допускається відкладка по USB; підготувати робочу станцію для криміналістичного дослідження терміналу; підключити термінал

до робочої станції через відповідний кабель USB-microUSB (-Type C); створити і перенести на робочу станцію резервну копію системи; через відповідні опції адресної книги терміналу експортувати контакти у файл, який разом із усім вмістом картки пам'яті терміналу копіювати на робочу станцію; за допомогою відповідної утиліти зібрати дані про дзвінки та SMS повідомлення та скопіювати на робочу станцію; обчислити хеш-значення для всіх отриманих файлів, які обов'язково зазначаються в протоколі огляду; отримані файли запакувати під паролем в архів (пароль заноситься до протоколу), на який накладається електронний цифровий підпис посадової особи; отримані файли та підписаний архів записати на цифровий носій, який долучається до протоколу огляду». Під час же огляду засобів комп'ютерної техніки із функцією телефону необхідно оглянути та зафіксувати «телефонну й адресну книги; записну книжку; короткі текстові повідомлення в телекомунікаційних мережах; текстові та мультимедійні повідомлення різних додатків; аккаунти в соціальних мережах; журнал повідомлень; додатки з функцією запису розмови; нотатки зі списками зустрічей і справ; нагадування про події; короткі мультимедійні повідомлення, зі змістом повнокольорового зображення, фотографій; спортивні додатки, в яких можуть міститися відомості про дату, час, локації користувача, що відображаються на супутникових, OSM картах; фотогалерея; календар, де можуть міститися нагадування про події, зустрічі; диктофон, де зберігаються записи; історія перегляду Інтернет сторінок; електронна пошта; мобільний додаток служби таксі, де можливо отримати інформацію щодо минулих поїздок із чіткою локацією з конкретною адресою посадки та висадки користувача додатку; мобільний додаток залізничних та авіаційних послуг» [7, с. 52–57]; тощо.

Висновки. Отже, особливості проведення огляду під час досудового розслідування статевих кримінальних правопорушень зумовлюються, по-перше, процесуальним порядком проведення огляду, визначеним у ч. 3 ст. 214, ст. ст. 223, 233, 237–239, 615 КПК України, по-друге, властивими досліджуваній категорії протиправних дій закономірностями їх вчинення та слідоутворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лазарев В.О. Деякі проблемні аспекти збирання та перевірки доказів під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 3 (79). С. 240–248.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13.

- Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#n2054>.
3. Нікітіна-Дудікова Г.Ю. Теоретичні та практичні основи криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2022. 713 с.
 4. Нуджейдат В. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування зґвалтувань: дис. ... доктора філософії: 081. Харків, 2021. 227 с.
 5. Кушпіт В.П., Малиновська А.В. Проведення окремих слідчих (розшукових) дій у розслідуванні зґвалтування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 320–322. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/81>.
 6. Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 10.01.2023. Справа № 727/9295/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108323170>.
 7. Методика розслідування торгівлі людьми: альбом схем / О.В. Захарова, О.І. Гарасимів, О.М. Дуфенюк, А.І. Кунтій, С.І. Марко, Є.В. Пряхін. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 112 с.